

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 10, Aralık/December 2025)

Roma'nın İmparatorluk ve Emperyalizm Konusundaki Tutumları: Tarihî Bir Bakış*

Ahmet TÜRKOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

turkogluahmet1071@gmail.com

 ORCID 0000-0002-5422-0223

Çeviri Makale/Translated Article

Geliş Tarihi/Received: 05.09.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 09.11.2025

Atıf/Citation

Türkoğlu, Ahmet (2025). Roma'nın imparatorluk ve emperyalizm konusundaki tutumları: tarihî bir bakış.
Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(10), 314-325.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

---

* Bu makalenin aslı için bkz. Cornwell, Hannah (2019). Roman Attitudes to Empire and Imperialism: the View From History. *Journal of Roman Archaeology*, 32, 478-484. <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-roman-archaeology/article/abs/roman-attitudes-to-empire-and-imperialism-the-view-from-history/69BA08C8BE77460014D9E4296177AAA4>

Öz Roma tarihçileri ve siyasal yorumcuları, imparatorluğun kuruluşu ve sürdürülmesinin beraberinde getirdiği sorunların fazlasıyla farkındaydılar. Çoğu zaman Roma'nın emperyal yönetimdeki ikiye bölünmüşlüğü, imparatorluğun mağdurlarının ağzından dile getirdiler. Bunun en bariz örnekleri, Tacitus'un Calgacus'u (*Agricola* 30.5–6), Sallust'un Mithridates'i (*Histories* 4.69M) ve Caesar'ın Critognatus'udur (*de Bello Gallico* 7.77). Roma siyasal elitinin, en azından ideolojik düzeyde, imparatorluğa dair tutumlarında savundukları belli bir etik davranış kodu ile Roma'nın emperyalist genişleme pratiği kapsamında uyguladığı çeşitli şiddet biçimleri arasında rahatsız edici bir gerilim mevcuttu. Roma emperyalizminin doğasını anlamak, şüphesiz, Cumhuriyet ve erken İmparatorluk tarihi çalışmalarında sürekli bir odak noktası olmuştur. Bu alandaki araştırmalar, Roma'nın içsel yapıları ve tartışmalarına derinlemesine yoğunlaşmaktan, Roma'yı çok daha geniş bir sistemin parçası olarak görmeyi amaçlayan realist uluslararası ilişkiler teorilerinin uygulanmasına kadar farklı yönelimler göstermiştir. Roma emperyalizmini anlamamız önündeki en büyük zorluklardan biri, Roma dış politikasının nasıl kavramsallaştırılacağı meselesidir; nitekim bu konuyu ele alışı, tarihçilerin başvurduğu kaynaklar tarafından anlaşılabilir biçimde şekillendirilmiştir. Edebi kaynaklarda imparatorluk fikirlerine yönelik retorik düzeydeki ilgilenim, emperyalist genişlemenin ideolojik yönlerini muhtemelen gölgelemiştir. Bu makale, tarihsel bir bakış açısından yürütülen tartışmalara giriş işlevi görmek ve bu ciltte yer alan Roma emperyalizmine dair arkeolojik incelemelere arka plan sağlayacak genel eğilimleri özetleyen bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.¹

Anahtar sözcükler: emperyalizm, Geç Roma Cumhuriyeti, imparatorluk retorik, imparatorluk inşası

Roman Attitudes to Empire and Imperialism: the View From History

Abstract Roman historians and political commentators were remarkably self-aware of the issues that the creation and maintenance of their empire brought, frequently presenting Rome's hypocrisy of imperial rule through the mouths of the victims of empire: the most obvious examples being Tacitus' Calgacus (*Agricola* 30-5-6), Sallust's Mithridates (*Histories* 4.69M), and Caesar's Critognatus (*de Bello Gallico* 7.77). There existed an uneasy tension between a certain code of ethical conduct, which the political elite upheld, at least ideologically, in their attitudes to empire, and the various forms of violence meted out as part of Rome's practice of imperialist expansion. Understanding the 315ölüm of Roman imperialism has, of course, been a constant focus of Republican and early

¹ Makalenin özet ve abstract bölümleri Hannah Cornwell tarafından bu çeviriye özel olarak hazırlanmıştır.

Imperial history. Studies in this area have swung from a deep focus on Rome's internal structures and debates, to the application of realist IR theories seeking to view Rome as part of a much larger system. A 316ölüm challenge to our understanding of Roman imperialism is the issue of the conceptualization of Roman foreign policy, and indeed our exploration of the issues has been understandably shaped by the sources that historians have engaged with. The rhetorical engagement with ideas of empire in the literary sources has potentially obscured ideological aspects of imperialist expansion. This paper serves as a way into the debates from an historical perspective, to provide an overarching framework of recent trends as background 316ölüm316 archaeological examinations of Roman imperialism in this 316ölüm.

Keywords: imperialism, Late Republican Rome, rhetoric of empire, empire-building

Giriş

Cicero, MÖ 60 yılı Mart ortasında Atticus'a yazılan bir mektupta, (*Att.* 1.19.2) Gallia'daki durumla ilgili bir dizi endişeyi dile getirmiştir:

“Şu anda kamu hayatında Gallia savaşı korkusu büyük bir sorun. Çünkü Aedulu² kardeşlerimiz son zamanlarda zorlu bir mücadele verdiler ve şüphesiz Helvetiiler³ silahlanmış durumda ve eyalete akınlar düzenliyor. Senato, konsüllerin iki Gallia bölgesi için kura çekmesini, hiçbir muafiyet geçerli olmaksızın askere alma işlemlerinin gerçekleştirilmesini ve yetkili Legatus'ların Gallia topluluklarına gönderilerek onların Helvetiilerle birleşmesini engellemeye çalışmasını kararlaştırdı (yazarın çevirisi).”

Aedular, Roma ile ilişkilerinde ayrıcalıklı bir konuma sahipti; bu durum, MÖ 2. yüzyılın ortalarına kadar dayanan bir ittifaka işaret eden *fratres consanguineique* (Caes., *BG* 1.33.2) ifadesiyle tanımlanıyordu.⁴ Her ne kadar çatışma Roma'nın doğrudan denetimi dışında gerçekleşmiş olsa da müttefiklerinden (Sequaniler ve Arvernler'e yardım etmek üzere getirilen Germen paralı askerlerinin saldırılarına dair) gelen bir elçilik heyetinin kabulü, Senato'ya Gallia'ya yönelik askerî müdahale önerisinde bulunmak için fazlasıyla yeterli bir gerekçe sundu; zira bu durum, Gallia'ya yapılmış bir “davet” olarak değerlendirilmişti. Ayrıca, Helvetiilerin Cenevre Gölü ve Rhône Nehri üzerinden Roma'nın Transalpine Gallia⁵ eyaletine doğru göç etmeye yönelik hazırlıkları da endişe kaynağıydı. Caesar'ın 28 Mart MÖ 58'den (Helvetiiler Rhône Nehri'nin kendi tarafında

² Günümüz Fransa'sı içinde bulunan Saone ve Loire nehirleri arasında yaşayan Gallia kabilesi. (Çevirmenin dipnotu)

³ Roma'nın Gallia bölgesine sınır eyaleti olan Gallia Cisalpina eyaleti'nin kuzeyinde bulunan bir Gallia kabilesi. (Çevirmenin dipnotu)

⁴Tac., *Ann.* 11.25.1-2. Bu ittifakın tarihi bilinmemektedir; ancak MÖ 121 yılına gelindiğinde kesinlikle yürürlükteydi. Zira Cn. Domitius Ahenobarbus, Vindalium'da Allobroges üzerine sefer düzenlemişti; kısmen, Aedu halkının topraklarını harap ettikleri için. Aedular, *socii populi Romani* (Roma halkının müttefikleri) statüsündeydi. Bkz. Liv., *Per.* 61.

⁵ Cicero ve Caesar'ın Gallia'nın geri kalanına göre basitçe provincia olarak adlandırdıkları bu eyalet, MÖ 121 yılında kuruldu. Helvetiilerin Roma eyaletine göçü, Caesar tarafından BG 1.2-6'da özetlenmiştir.

toplandığında) önce planlanan göç hareketine dair biraz daha geç tarihli anlatımı, Helvetii lideri Orgetorix'in görünürdeki kişisel iktidar arzusunu (BG 1.2–3) ve Roma eyaletini tehdit eden göç güzergâhını belirleyen coğrafi etkenleri (BG 1.6) özellikle vurgulamaktadır.

MÖ 60 yılında Senato'da yapılan tartışmalar, eyaletin ve çevresindeki bölgenin istikrarına odaklanmıştı. Gallia'ya gönderilen elçilik heyetinin de gösterdiği üzere, Roma öncelikli olarak kendi otoritesine karşı çıkabilecek olası bir isyanı bastırma kaygısı taşıyordu. Mart ayında Senato doğrudan bir askerî müdahale gerçekleştireceğine dair açık bir işaret vermemiş olsa da yine de ciddi hazırlıklar yapılmıştı. Yaklaşık iki ay sonra Gallia'daki durum istikrar kazandı — bu, kuşkusuz Senato'nun genelinde bir rahatlama yaratmış olmalıydı — ancak Cicero (*Att.* 1.20.5), konsül Metellus'un bu çözümden pek memnun olmadığını hemen belirtmişti: “Sanırım bir zafer alayı istiyor.” Mesaj netti: Mart ayında iki Gallia bölgesinden birine atanmış olan Metellus, Helvetiilere karşı yürütülecek bir askerî harekâtın kendisine yurtiçinde öne çıkma ve itibar kazanma fırsatı sağlayacağını umuyordu. Bu konuda yalnız değildi. Geç Cumhuriyet döneminde, zafer alaylarıyla görünür bir onay kazanma isteği o kadar yaygındı ki Senato, Caesar'ın MÖ 60 yılında konsül seçilmek için kendi zafer alayından vazgeçmeyeceğinden emindi.⁶ Doğudaki Cilicia eyaletinde nispeten önemsiz bir çatışmanın ardından zafer alayı (*triumphus*) elde etmek için arkadaşları ve dostları aracılığıyla Senato'yu ikna etmeye büyük çaba harcayan Cicero, öte yandan Metellus'un eyaletlerde istikrar yerine askerî harekât arzusunu eleştirmiştir.⁷ MÖ 60 yılında kesin bir askerî müdahale yapılmamış olsa da Caesar, MÖ 58'de Helvetiilerin göçünü Gallia seferinin ilk büyük harekâtı için fırsat olarak kullandı. Bu harekât, Roma eyaletinin çıkarlarını (BG 1.10) ve müttefiklerin çıkarlarını (BG 1.1) koruma gereklilikleri nedeniyle Caesar'ın Roma'nın doğrudan kontrolü dışındaki bölgelere girmesine yol açtı (BG 1.7–29). Bu olay, Roma'nın doğrudan kontrolü altındaki topluluklarla, görünürde karşılıklı ilişki içinde bulunduğu gruplarla ve doğrudan karşı karşıya olduğu kesimlerle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve Roma'nın bu eylemlerini nasıl açıkladığını ve meşrulaştırdığını ortaya koyan birçok örnekten biridir. Kısaca, Roma'nın imparatorluğu edinme ve yönetme konusundaki tutumlarına dair çeşitli noktaları gözler önüne sermektedir. Bu noktaları dört başlık altında inceleyeceğim.

1. Bir Roma “etik davranış” Çerçevesi Mi?

Cicero ve Caesar, Roma'nın Gallia ile ilgili kararlarını eyaletin ve müttefiklerinin güvenliğine duyulan kaygıyla motive olmuş olarak sunarlar.⁸ Bu, Aeduların yardım talebiyle desteklenir; böylece

⁶ Suet., *Iul.* 18.2; App., *B.C.* 2.8; Plut., *Caes.* 13.2; Dio Cass. 37.54.1-3.

⁷ Cic., *Att.* 6.3.3-4, 6.8.5, 6.9.2, 7.1.5-9, 7.2.5-6, 7.3.2, 7.4.2 ve 7.8.4; *Fam.* 15.4.13 ve 15.5.2.

⁸ Bkz. ayrıca Cicero, *De Legibus* 3.9 ve *De Officiis* 2.26-27, meşru imparatorluk yönetimine dair genel iddialar için; MÖ 1. yüzyılda Roma'nın imparatorluk anlayışları hakkında bkz. P. A. Brunt, *Roman Imperial Themes* (Oxford 1990), s. 288-323 (“*Laus Imperii*”).

Roma'nın Gallia'ya müdahalesi iki kere meşrulaştırılmış olur. Bu anlatım tarzı, doğrudan ya da dolaylı olarak Roma'nın nüfuz alanına giren bölgelerle ilgili olarak adeta bir tür 'etik davranış' çerçevesine yerleştirilmiştir diyebiliriz.

Roma Cumhuriyeti'nin son kuşağında hem Roma imparatorluğuna yönelik eleştiriler hem de imparatorluk yönetiminin doğasına dair "felsefileştirilmiş" söylemler ortaya çıkmıştır.⁹ Bu tür söylemler, Roma'nın müttefiklerine ve tabi halklara yönelik tutumuyla, *res publica*'nın (cumhuriyetin) iç işleyişi ve yapılarının aşınması arasındaki ilişkiyi irdelemeyi amaçlıyordu. K. Morrell son dönemde, MÖ 70 ile 50 arasındaki eyalet reformları programını incelemiştir. Pompeius ve Cato tarafından yönlendirilen bu reform çabaları, eyaletlerdeki sömürü döngüsünü ve Roma'daki seçim rüşvetini kırmayı amaçlamış, bunu yaparken de eyalet komutanlıklarını *cursus honorum*'dan ayırmaya çalışmışlardır. Morrell, bu reform girişimlerinin... "İmparatorluk karşıtı değil hem Roma'nın hem de eyaletlerin çıkarına olacak şekilde, etik bir imparatorluk anlayışını hayata geçirmeye yönelik olduğunu" vurgular (Morell, 2017, s. 8).

Lex Pompeia de provinciis'in (MÖ 52) taşıdığı potansiyel, MÖ 49'da patlak veren iç savaş nedeniyle nihayet gerçekleşememiş olsa da bu yasa, dönemin önde gelen siyasi figürlerinin imparatorluğun etik sorunlarının farkında olduklarını ve bu kaygılara yönelik somut adımlar attıklarını göstermektedir.

Roma, eylemlerini meşrulaştırmak için özgürlük ve özerklik kavramlarını; düşmanlarının açgözlülüğüyle topluluklara dayatılan kölelik ve zulümle karşıtlık içinde sunarak bu söylemi kullanıyordu. Keza Roma, bu söylemi Makedonyalı Perseus gibi Helenistik krallara karşı yürüttüğü savaşları haklı göstermek için kullanmıştı; nitekim MÖ 171 yılında Delfoi'ye yazdığı bir mektupta Perseus'u Yunanistan'ı köleleştiren bir figür olarak tasvir etmiştir. Bu tür bir söylem, Caesar'ın (BG 1.11) Aedusların Ariovistus'a karşı Roma'dan yardım isterken sergilediği yakarışa atfettiği ifadelerden pek de farklı değildir (Jacquemin, Mulliez, & Rougemont, 2012, s. 285-289).

Bu retorik, Caesar'ın *Gallia Savaşı*'nda (BG 1.11) Aeduluların Ariovistus'a karşı Roma'dan yardım isterken kullandığı yakarışlardan pek farklı değildir.

Buna rağmen, Roma'nın dış politikasının adil bir muameleye dair pek az işaret verdiği veya hiç vermediği birkaç örnek vardır.¹⁰ Hatta Cilicia valisi olarak Cicero bile (*Att.* 6.1.15), yönetim uygulamaları açısından Yunanlara sunulan bağımsızlık görüntüsünü kabul etmiştir: "Kendileri için bağımsızlık (αὐτονομία) sağladıklarını düşünüyorlar" (yazarın çevirisi).

⁹ Sall., Hist. 4.69; Cic., QFr. 1.1-2, Rep. 3 ve Off. passim; Caes., BG 7.77. Ayrıca bkz. Tac., Agr. 30.5-6 ve Hist. 4.58-59. Bkz. (Griffin, 2008, s. 85-111).

¹⁰ Bkz. örn. (Sherk, 1969, s. 78-85) MÖ 145-111 dönemine tarihlenen Girit'teki bir toprak anlaşmazlığına ilişkin senatonun belirgin ilgisizliği ve ihmali hakkında. Karş. Sall., *Jug.* 15-16, 22 ve 24-25, MÖ 116-112 yıllarında Adherbal ve Jugurtha arasındaki anlaşmazlıkların ele alınmasında senatonun benzer ihmali için.

Benzer duygular Tacitus tarafından da dile getirilmiştir (*Agric.* 21.3): “Ve onlar, bunu cehaletlerinden dolayı “uygarlık” (*humanitas*) diye adlandırırlardı; oysa bu, onların köleliğinin (*servitudo*) bir parçasıydı” (yazarın çevirisi).

İmparatorluğun retoriği ve eylemleri — her zaman olmasa da — sık sık çelişirdi.

2. İmparatorluk Kurma Eleştirileri

Muhtemelen kaçınılmaz olarak özgürlük ve kölelik üzerine standartlaşmış retorik ile saldırganların açgözlülüğü teması, Roma imparatorluğu için de aynı şekilde kullanılmıştır. En dikkat çekici biçimde, Roma'ya yönelik bu tür eleştiriler Sallustius, Caesar ve Tacitus'un eserlerinde görülür; bu yazarların hepsi, Roma'nın yerel halklara yönelik şiddetini yorumlar. Böyle suçlamaları dile getirmek için Romalı olmayan kişileri sözcü olarak kullanırlar: “Yağmalamak, katletmek, çalmak — işte bunlara “imparatorluk” derler ve bir yeri harap edip yaşanamaz hale getirdiklerinde buna “barış” adını verirler (Tacitus, *Agricola* 30.5; yazarın çevirisi).

Bu tür ifadelerin retorik bir araç olarak kullanıldığı, karşıt görüşü savunmak amacıyla dile getirildiği kabul edilse bile, Romalılara karşı yöneltilebilecek argümanlara dair açık bir farkındalık sergilemektedirler: Zira, düşmanlara yönelik müdahaleyi haklı kılan gerekçeler, aynı zamanda Roma'nın kendisine karşı da geçerli olabilecek niteliktedir.¹¹ Cicero, MÖ 66 yılında Kral Mithridates'e karşı komuta yetkisinin Pompeius'a verilmesinin gerekliliğini Roma halkına anlatmak amacıyla yaptığı bir konuşmada (*Leg. Man.* 65), bu tür bir söylemin varlığını kabul etmiştir. “Yıllar boyunca imperium yetkisiyle yabancı halklara gönderdiğimiz kişilerin keyfi ve zarar verici davranışları yüzünden, yabancı halkların bize karşı ne kadar büyük bir nefret beslediğini söylemek zordur” (Yazarın çevirisi).

Modern okuyucu için bu tür duygular ile Tacitus'un *Agricola*'nın Britanya seferine dair anlatısının geri kalanı arasında rahatsız edici bir gerilim vardır; zira orada kitlesel bir katliam büyük bir zafer olarak yüceltilir (*Agr.* 39.1). Roma'daki bir zafer alayının en az 5000 düşmanın öldürülmesi koşuluna dayandırılması (*Val. Max.* 2.8.1), şiddetin Roma gücünün bir aracı olarak ne denli yerleşik ve kabul görmüş olduğunu açıkça ortaya koyar.

Romalı liderlerin, imparatorluk yönetimlerinin yol açtığı direnişin farkında olmamaları neredeyse imkânsızdı. MÖ 89/88'de Doğu Akdeniz'in kontrolü için verilen mücadelede, Mithridates Roma yönetimine karşı biriken yerel öfkeyi kullanarak Asya eyaletinde yaşayan yaklaşık 80.000 ila 150.000¹² Roma ve İtalyan vatandaşının (kadın ve çocuklar dâhil) katledilmesini organize edebildi (*App., Mith.*

¹¹ A. J. Woodman, *Tacitus: Agricola* (Cambridge 2014), s. 15-25'te, eserin bir methiye (encomium) niteliği taşıması nedeniyle Tacitus'un Roma emperyalizmini eleştiren biri olarak görülmemesi gerektiğini savunur.

¹² Val. Max. 9.2 ext.3 ve Memnon (*Heracleia Taribi*; Photius'un alıntılarında) 22.9 toplam sayıyı 80.000 olarak verirken, Plut., *Sulla* 24.4 toplamı 150.000 olarak verir.

22-23; *Cic., Leg. Man.* 7). “Asya Akşam Ayini”¹³ olarak bilinen bu olay, Asya eyaleti genelinde eş zamanlı olarak gerçekleştirilen ve Pergamon, Ephesos, Tralleis, Adramytteion, Kaunos gibi ticari ve stratejik merkezleri hedef alan bir katliamdı. Mithridates, Romalılara yönelik bu kıyımı, Roma’nın etik dışı yönetimine bir karşılık olarak meşrulaştırmış, bu eylemi hem imparatorluk gücünün doğasında bulunan bir dengenin sonucu hem de Romalı yetkililerinin uyguladığı vahşet ve adaletsizliğe karşı bir tepki olarak sunmuştur.

Roma, karşılaştığı direnişi yalnızca soykırımsal eylemlerle değil, aynı zamanda halkların şiddet yoluyla yerinden edilmesiyle de bastırdı. L. Matthews’un yakın tarihli çalışmasında ortaya koyduğu üzere, zorunlu göç, köleleştirme, katliam, geniş çaplı ekonomik ve toplumsal çöküntü gibi insan eliyle yaratılmış insani krizler, Romalılar tarafından birer kamu düzeni sorunu olarak görülüyordu ve bu tür krizler, bölgenin “sakinleştirilmesi” yoluyla kontrol altına alınmaya çalışılıyordu. L. Matthews, Salassi kabilesinin Augustus’a karşı mücadelesini incelemiş ve kabileyi yok etmenin (Strab. 4.6.7) Roma’ya karşı direnişlerinin kaynağını ortadan kaldırmak için gerçekleştirildiğini göstermiştir. Ayrıca, sonraki kolonizasyon ve kentsel gelişmenin kriz yönetimi aracı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir.¹⁴ Benzer yaklaşımlar, MÖ 167’de Perseus’un yenilgisinin ardından Epirus’un boşaltılmasında ve Caesar’ın Gallia’daki birçok faaliyeti sırasında da gözlemlenebilir.

Yine de T. J. Cornell, Caesar, Augustus ve daha sonra Claudius ile Traianus tarafından gerçekleştirilen bu tür saldırgan fetihlerin kesintili olduğunu ve aslında Geç Cumhuriyet Dönemi’nde şekillenmeye başlayan imparatorluk barışının genel tablosu içinde istisna teşkil ettiğini öne sürmüştür. Bu dönem, savaşların sıklığında ve karakterinde bir değişimi beraberinde getirmiş, çatışmalar daha çok iç savaflara yönelmiştir. Cornell, bu değişimleri: “İmparatorluğun büyümesiyle birlikte ortaya çıkan yeni koşullara sancılı bir uyum sürecinin belirtileri ve emperyalizmin doğasında var olan çelişkilerin yansımalarıdır” (Cornell, 1993, p. 158).

Nitekim, imparatorluk dili üzerine yapılan çalışmalar ya da emperyalizme yönelik arkeolojik yaklaşımlarda da vurgulandığı üzere, Roma emperyalizminin niteliği zamanla köklü biçimde değişmiştir. Tek bir emperyalizm anlayışından değil, bir dizi farklı emperyalizm anlayışından söz etmek gerekir (Richardson, 2008; Revell, 2009; Mattingly, 2011).

Romalıların imparatorluklarına yönelik tutumlarındaki değişim, MÖ 3. yüzyıl sonlarından 1. yüzyıl sonuna kadar Alp Dağları silsilesine dair algılarında gözlemlenebilir. Alpler, geleneksel olarak İtalya’yı Gallia’dan ve ötesinden gelebilecek tehditlere karşı koruyan bir engel olarak

¹³Pontos Kralı VI. Mithridates Eupator’un emriyle MÖ 88 yılında Küçük Asya’daki Roma ve İtalyan yurttaşların topluca öldürülmesi “Asya Katliamı” (*Asiatic Vespers*) olarak bilinmektedir.

¹⁴ Bu konuda bkz. (Matthews, 2015, s. 99–120) ayrıca (Woolf, 2000, s. 115–131).

görülmekteydi¹⁵ Fakat, Roma'nın Po Nehri'nin kuzeyine doğru genişlemesi ile İspanya'daki ve daha sonra Gallia'daki fetihleri, İtalya'yı Avrupa'nın geri kalanına bağlayan bir iletişim ağı ve geçit koridoru oluşturmak için Alp geçitlerinin denetimini maruz kıldı. Matthews'un ortaya koyduğu üzere, Alp geçitleri üzerindeki bu denetim ihtiyacı, insani krizin temelinde yatıyordu. Benzer bir çatışma Cottian Alpleri'nde de gözlemlenebilir; ancak, başka bir yerde de belirttiğim üzere, (Cornwell, 2015, s. 41–72) Kral Cottius, muhtemelen Salassi halkının ortadan kaldırılmasından ders alarak, iş birliğine dayalı bir stratejinin daha iyi olacağına karar vermiştir. Bölgenin bütünleşmesinin sunulduğu araçlar — anıtsal yol yapımı aracılığıyla — Erken İmparatorluk Dönemi'nde eyalet yönetiminin temel unsurları olan kimlik ve iktidar ilişkilerine dair fikirlerin kurulmasına olanak tanır.

3. Emperyalizm Modelleri

İmparatorluğa yönelik değişen tutumlar ile görünüşte daha katı etik çerçeveler ve entegrasyon ağlarının gelişimi, Roma imparatorluğunun genişlemesi ve büyümesi bağlamında değerlendirilebilir. Bu durum hem tam ilhak hem de ittifak yoluyla yaratılan dolaylı güç ve etki açısından geçerlidir. Ancak, özellikle Roma'nın ilk genişleme ve toprak ilhak döneminde, Roma emperyalizminin doğası üzerine hâlen yoğun tartışmalar sürmektedir. Bu konuda D. Hoyos¹⁶ (dört temel yorumu şöyle sıralamıştır:

- Savunmacı;
- Ekonomik (maddi kazanç güdüsü);
- Sosyal-dinamik veya sosyo-patolojik (Roma'nın doğuştan savaşçı bir toplum olması);
- “Realist” yaklaşım, yani Roma'nın çok kutuplu ve anarşik bir dünyada güvenliği sağlamak için hareket ettiği görüşü.

Açıkça görüldüğü üzere, bu kategoriler arasında örtüşmeler vardır (ekonomik ile sosyal-dinamik; savunmacı ile realist). Ayrıca, Roma emperyalizmini askeri genişlemeden ziyade kurumlar ve ağlar üzerine kurulu olarak gören yapısalcı (konstrüktivist) teorilere de yer açmalıyız (Burton, 2011).

Tüm emperyalizm teorileri, Roma'nın eylemlerinin ardındaki güdüleyici faktörleri ve özellikle MÖ 4. yüzyılın ortalarından 1. yüzyıla kadar neden Akdeniz sahnesinde saldırgan davrandığını açıklamaya çalışır. Belki de en yoğun tartışmalar, W. V. Harris'in, Roma'nın emperyalizmini, iç elit rekabetiyle şekillenen bir ekonomik zorunluluğa dayandıran ve değişen dış ilişkilerle değişen içsel

¹⁵ Polyb. 3.54.2; Cic., *Pis.* 81 ve *Pro. Cons.* 34; Liv. 21.35; Petron., *Sat.* 122; Jos., *BJ* 2.16.4; Florus 1.38; Serv., *ad Aen.* 10.13; Herodian 8.1.5.

¹⁶ *A Companion to Roman Imperialism* (2014) kitabının girişinde. Ayrıca çok kutupluluk meseleleri için bkz. (Ñaco del Hoyo & López Sánchez, 2018).

iktidar yapıları arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan Roma-merkezli modeli ile A. Eckstein'in, Roma'yı birbirine bağlı bir Akdeniz dünyası içine yerleştirerek devletler arası güç dinamiklerinin yön verdiği bir anarşi modeli arasında yaşanmaktadır.¹⁷ Eckstein'in anarşik devletler modeli, MÖ 2. yüzyılın başlarına kadar olan Doğu Akdeniz'deki devletler arası ilişkiler analizine dayanmaktadır; Batı ise anlatı tarihinin içinde neredeyse hiç yer almaz. Özellikle Polybios gibi edebi kaynaklara aşırı ayrıcalık tanıma eğilimi, Roma emperyalizmine dair anlatılarda Doğu'ya yönelik bir önyargı yaratmıştır. J. R. W. Prag, yakın zamanda, Roma'nın emperyalist davranışlarını analiz eden yaklaşımların yalnızca sınırlı bir coğrafi ve kronolojik perspektif sunan kanıtlara dayanması sorununu gündeme getirmiştir: "Roma emperyalizmini anlamada karşılaşılan başlıca zorluklardan biri, Roma dış politikasının kavramsallaştırılması, yapısı, eylemleri ve "etken özne" niteliği meselesidir. Roma'nın davranış kalıplarını araştırmaya bütüncül bir yaklaşım getirme yönünde çaba gösterilmedikçe bu alandaki araştırmaların nasıl ilerletilebileceğini öngörmek güçleşmektedir (Yazarın kendi çevirisi)."

Prag'ın ortaya koyduğu bulgular, Roma'nın Akdeniz egemenliğine yönelik sistematik bir yaklaşımın, onun yerel ve bölgesel düzeylerdeki uygulamalarının çeşitliliğini vurgulamada etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, zafer alaylarının (triumph) verilmesi söz konusu olduğunda, Batı da ganimet ve vergilendirme açısından en az Doğu kadar önemli bir merkezdi. MÖ 171 yılında¹⁸ Roma yöneticilerinin eyaletlerdeki sömürüsüne dair senatoya gelen ilk tepkinin İspanya'dan gelmiş olması, Batı'nın da Roma'nın açgözlülüğü, yozlaşması ve elit rekabeti anlatısında en az Doğu'daki "Hellenleşmiş lüks" kadar merkezi bir yere sahip olduğunu düşündürür.

4. İmparatorluğun Retorikleri

Roma, eyaletlerin sömürülmesini ya da tebaa ve düşmanlara yönelik şiddeti her zaman mazur görmemiştir; bu önlemler hem imparatorluğun yönetimi hem de Roma devletinin iç yapıları hakkında fikir vermektedir. Caesar'ın MÖ 55 yılında gerçekleştirdiği 400.000 Germen katliamı,¹⁹ Cato tarafından sert bir şekilde kınandı; Cato, *fides'in* ihlali gerekçesiyle Caesar'ı Germenlere teslim etmeye çalıştı. Ancak bu girişim, muhtemelen dini arınma ve suçun kefaretiden çok siyasi manevralarla ilgiliydi (Morell, 2015, s. 73–93).

¹⁷ W. V. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome, 327–70 B.C.* (Oxford, 1979); aynı yazar, *Roman Power: A Thousand Years of Empire* (Cambridge, 2016); A. Eckstein, *Mediterranean Anarchy, Interstate War, and the Rise of Rome* (Berkeley, CA, 2006); aynı yazar, *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230–170 B.C.* (Malden, MA, 2008); aynı yazar, "Rome, Empire, and the Hellenistic State-System," T. Naco del Hoyo ve F. López Sánchez (Eds.), *War, Warlords, and Interstate Relations in the Ancient Mediterranean* (Leiden, 2018), s. 231–53.

¹⁸ Roma'da sömürü (istismar) yasası hakkında bkz. Harries, J. (2007). Law and crime in the Roman world (s. 61–65). Cambridge: Cambridge University Press. Richardson, J. (1987). The purpose of the Lex Calpurnia de Repetundis. JRS, 77, 1–12; bu yasa muhtemelen Roma vatandaşlarının mülklerinin iadesine yönelik olup müttefikleri kapsamıyor olabilir. MÖ 123 tarihli *Lex Repetundarum*, müttefiklerin durumunu doğrudan ele alan ilk yasa olarak görünmektedir.

¹⁹ Bu konu hakkında bkz. (Roymans, 2019, s. 415–420).

Roma emperyalizmini inceleyen bir çalışma, kaynakların kontrolü, iletişim noktaları ve halkların hareketi gibi devletler arası dinamiklerin yanı sıra iç yapılar ve gerilimleri de dikkate almalıdır. Roma'nın, iç ve dış politikalarında şiddet yanlısı bir devlet olduğu inkâr edilemez; ancak bu iki yön arasındaki dinamikler sürekli değişim halindeydi. Yine de başlangıçta değindiğim Gallia'daki “kriz” olayıyla gösterildiği üzere, Roma'nın imparatorluğunu inşa ederken kullandığı dil ve retorik — hem “haklı savaş” kavramı hem de koruyucu ve gözetici rolündeki “ahlaki/etik” çerçeve bağlamından — şiddeti meşrulaştırmanın bir yolunu sağlamıştır. Bu meşrulaştırma, *imperium* (yönetim yetkisi) ile *pax* (barış) arasındaki ilişkide kendini göstermiştir (Cornwell, 2017).

Bu emperyalizm anlayışı, en azından MÖ 58 yılına tarihlenen, kutsal Delos Adası'na verilen mali ve hukuki haklarla ilgili bir yasada açıkça görülmektedir. Bu yasanın içinde dikkat çekici bir ifade yer almaktadır: “[re publica] / [pulcer]rume adm[i]nistrata imperio am[pli]ficato [p]ace per orbe[m] terrarumcon]/[fecta. Cumhuriyetin çok iyi bir şekilde idare edildiği, hâkimiyetin genişletildiği ve tüm dünyada barışın teyit edildiği²⁰ (yazarın çevirisi).”

Bu başarılar, korsanlığın ortadan kaldırılması ve VI. Mithridates'e karşı kazanılan zaferle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır; her iki gelişme de Delos'un bir ticaret merkezi olarak yağmalanma ve ele geçirilme korkusundan kurtulmasını sağlamıştır. Roma'nın Delos'a sağlayabildiği imtiyazlar — vergi muafiyeti ve dokunulmazlık — ancak Roma'nın *imperiumunun* genişliği sayesinde mümkün olabilmiştir; ki yasa, bu gücün muhaliflerin şiddet yoluyla ortadan kaldırılması ve ardından sağlanan barış sayesinde elde edildiğini ima eder.²¹ Tacitus'un Roma'nın imparatorluk uygulamalarına dair değerlendirmesi ve eleştirisi, çarpıcı biçimde Caledonialı lider Calgacus'un ağzından dile getirilmiştir (*Agr.* 30.5). Her ne kadar barışın, tüm yetkinin tek bir kişiye verilmesi yoluyla sağlandığı iddia edilse de (*Hist.* 1.1), Roma İmparatorluğu'nun yönetimine dair etik sorunlar yalnızca devam etmekle kalmamış, aynı zamanda devletin iç siyasetinde potansiyel bir istikrarsızlık kaynağı olmaya da devam etmiştir. Nero'nun yönetiminin çöküşü ve Flavius hanedanının kuruluşu büyük ölçüde imparatorluk içerisinden gelen şiddetli tepkilere dayanıyordu. Buna rağmen, Roma'nın barış getirme misyonuna dayanan söylemi Principatus döneminde merkezi bir ilke olarak varlığını

²⁰ Lex Gabinia Calpurnia de insula Delo, ll. 18–19: Bkz. Nicolet, C., Dumont, J.-C., Ferrary, J.-L., & Moreau, P. (Eds.). (1980). *Insula sacra: La loi Gabinia Calpurnia de Délos* (s. 145–150, özellikle s. 149). Roma; bu baskı metnin güncel edisyonunu sunmakta olup, önceki tüm edisyonlar eklerde yer almaktadır. Ayrıca bkz. Moreau, P. (1982). À propos de la publication de la lex Gabinia Calpurnia de Délos (MÖ 58). In F. Coarelli, D. Musti, & H. Solin (Eds.), *Delo e l'Italia* (s. 91–100, özellikle s. 100). Roma. Ayrıca bkz. CIL I² 2500.

²¹ Delos, MÖ 2. yüzyıldan itibaren Roma ve İtalyan *negotiatores* (tüccar/bankacılar) için önemli bir ticaret merkeziydi: bkz. Nicolet ve diğerleri (yukarıda n.25).

sürdürdü; bu söylem, en azından imparatorun önünde iç anlaşmazlıkları müzakere etmek amacıyla tebaası tarafından yaygın biçimde kabul edildi ya da kullanıldı. Roma'nın *imperiumunun* barışla ilişkili olarak kabul edilmesi, imparatorluğun tebaasına karşı etik davrandığı anlamına gelmiyordu; ancak bu durum, Roma'nın eleştirilenlerinin onu değerlendirmeye devam ettiği ideal bir ölçütü yerinde tutuyordu.

Kaynaklar

- Appian (2019). *Roman history, volume III* (B. McGing, Ed. & Trans.). Loeb Classical Library 4., MA: Harvard University Press.
- Appian (2020). *Roman history, volume IV: Civil wars, books 1–2* (B. McGing, Ed. & Trans.). Loeb Classical Library 5., MA: Harvard University Press.
- Brunt, P. A. (1990). *Roman imperial themes*. Clarendon Press.
- Burton, P. (2011). *Friendship and empire: Roman diplomacy and imperialism in the middle republic (353–146 B.C.)*. Cambridge University Press.
- Caesar (2014). *Gallic war* (H. J. Edwards, Trans.). Loeb Classical Library 72., MA: Harvard University Press.
- Cicero (n.d.). *Epistulae ad atticum; epistulae ad familiares; de legibus; de officiis; pro lege manilia*.
- Cicero (1965). *Cicero's letters to Atticus. volume I. 68-59 B.C., 1-45 (Books I and II)* (D. R. Shackleton Bailey, Ed.). Cambridge University Press.
- Cornell, T. J. (1993). The end of Roman imperial expansion. In J. Rich & G. Shipley (Eds.), *War and society in the Roman world* (pp. 139-170). Routledge.
- Cornwell, H. (2015). The king who would be prefect: Authority and identity in the Cottian Alps. *Journal of Roman Studies*, 105, 41–72.
- Cornwell, H. (2017). *Pax and the politics of peace: Republic to principate*. Oxford University Press.
- Dio Cassius (1914). *Roman history, volume III: Books 36-40*. (E. Cary & Herbert B. Foster, Trans.). Loeb Classical Library 53., MA: Harvard University Press.
- Eckstein, A. (2006). *Mediterranean anarchy, interstate war, and the rise of Rome*. University of California Press.
- Eckstein, A. (2008). *Rome enters the Greek East: From anarchy to hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230–170 B.C.* Malden, MA: Blackwell.
- Florus. *Epitome of Roman history*. (E. S. Forster, Trans.). Loeb Classical Library 231., MA: Harvard University Press.
- Griffin, M. (2008). Iure plectimur: The Roman critique of Roman imperialism. In T. C. Brennan & H. I. Flower (Eds.), *East & West: Papers in ancient history presented to Glen W. Bowersock* (pp. 85–111). MA: Harvard University Press.
- Harries, J. (2007). *Law and crime in the Roman world*. Cambridge University Press.
- Harris, W. V. (1979). *War and imperialism in Republican Rome, 237–70 B.C.* Oxford: Clarendon Press.
- Harris, W. V. (2016). *Roman power: A thousand years of empire*. Cambridge University Press.
- Herodian (1969). *History of the empire, volume I: Books 1-4* (C. R. Whittaker, Trans.). Loeb Classical Library 454., MA: Harvard University Press.
- Jacquemin, A., Mulliez, D., & Rougemont, G. (2012). *Choix d'inscriptions de Delphes*. Athens: École française d'Athènes.
- Josephus (1927). *The Jewish war, volume I: Books 1-2*. (H. St. J. Thackeray, Trans.). Loeb Classical Library 203., MA: Harvard University Press.
- Livy, Julius Obsequens (1959). *History of Rome, volume XIV: Summaries. fragments. Julius obsequens. general index*. (A. C. Schlesinger, Trans.). Loeb Classical Library 404., MA: Harvard University Press.

- Matthews, L. (2015). A man-made humanitarian crisis: Augustus and the Salassi. In T. Naco del Hoyo, R. Riera, & D. Gomez-Castro (Eds.), *Ancient disasters and crisis management in classical antiquity* (pp. 99–120). University of Gdansk Press.
- Maurus Servius Honoratus (1881). *In vergilii carmina comentarii. Servii grammatici qui feruntur in vergilii carmina commentarii*. (George Thilo et Hermann Hagen, Ed.). Leipzig: B. G. Teubner.
- Memnon of Heraclea. (n.d.). *History of Heraclea (via Photius)*.
- Moreau, P. (1982). A propos de la publication de la lex Gabinia Calpurnia de Délos. In F. Coarelli, D. Musti, & H. Solin (Eds.), *Delo e l'Italia* (pp. 91–100). Accademia Nazionale dei Lincei.
- Morrell, K. (2015). Cato, Caesar, and the Germani. *Antichthon*, 49, 73–93.
- Morrell, K. (2017). *Pompey, Cato, and the governance of the Roman Empire*. Oxford University Press.
- Naco del Hoyo, T., & López Sánchez, F. (Eds.). (2018). *War, warlords, and interstate relations in the ancient Mediterranean*. Leiden: Brill.
- Nicolet, C., Dumont, J.-C., Ferrary, J.-L., & Moreau, P. (Eds.). (1980). *Insula Sacra: La loi Gabinia Calpurnia de Délos*. Accademia Nazionale dei Lincei.
- Petronius, Seneca (2020). *Satyricon. apocolocyntosis*. (G. Schmeling, Ed. & Trans.). Loeb Classical Library 15., MA: Harvard University Press.
- Plutarch. (n.d.). *Caesar; Sulla*.
- Plutarch (1916). *Lives. volume 4. Alcibidaes and Coriolanus, Lysander and Sulla*. (B. Perrin, Trans.). Loeb Classical Library 80., London: Heinemann; MA: Harvard University Press.
- Plutarch (1919). *Lives. volume 7, Demosthenes and Cicero; Alexander and Caesar*. (B. Perrin, Trans.). Loeb Classical Library 99., London: Heinemann; MA: Harvard University Press.
- Polybius (1922). *The histories. volume 2 [fragments of books 3-4]*. (W. R. Paton, Trans.). London: Heinemann; MA: Harvard University Press.
- Prag, J. R. W. (2017). Die Römische republik und der westen. In M. Haake & A.-C. Harders (Eds.), *politische kultur und soziale struktur in der Römischen republik* (pp. 287–308). Franz Steiner Verlag.
- Revell, L. (2009). *Roman imperialism and local identities*. Cambridge University Press.
- Richardson, J. (1987). The purpose of the Lex Calpurnia de Repetundis. *Journal of Roman Studies*, 77, 1-12.
- Richardson, J. (2008). *The language of empire: Rome and the idea of empire from the third century B.C. to the second century A.D.* Cambridge University Press.
- Sallust (2013). *The war with Catiline; the war with Jugurtha* (J. C. Rolfe, Trans.). Loeb Classical Library 116., MA: Harvard University Press.
- Sallust (2015). *Fragments of the histories: Letters to Caesar* (J. T. Ramsey, Ed.). Loeb Classical Library 522., Cambridge University Press.
- Sherk, R. (1969). *Roman documents from the Greek East*. MD: Johns Hopkins University Press.
- Suetonius (1998). *Lives of the Caesars, volume 1*. (J. C. Rolfe, Trans.). Loeb Classical Library 31., MA: Harvard University Press.
- Tacitus (1914). *Agricola. Germania. dialogue on oratory*. (M. Hutton, W. Peterson, Trans.). Loeb Classical Library 35., MA: Harvard University Press.
- Tacitus (1931). *Histories: Books 4-5. annals: Books 1-3*. (Clifford H. Moore & John Jackson, Trans.). Loeb Classical Library 249., MA: Harvard University Press.
- Tacitus (1937). *Annals: Books 4-6, 11-12*. (J. Jackson, Trans.). Loeb Classical Library 312., MA: Harvard University Press.
- Valerius Maximus (2000). *Memorable doings and sayings, volume I: Books 1-5*. (D. R. Shackleton Bailey, Ed. & Trans.). Loeb Classical Library 492., MA: Harvard University Press.
- Woolf, G. (2000). Urbanization and its discontents in early Roman Gaul. In E. Fentress (Ed.), *Romanization and the city* (pp. 115–131). JRA Supplement 38.